

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta on valtakunnallinen toimija, joka edistää maakuntien järjestöjen keskinäistä yhteistyötä sekä maakuntien ja valtakunnallisen vuoropuhelua. Toiminnan tavoitteena on tukea maakunnissa toimivien järjestöjen toimintaedellytyksiä sekä vahvistaa niiden äänen kuulumista valtakunnallisessa vaikuttamistoiminnassa. Neuvottelukunnassa olevat verkostojärjestöt edustavat laajasti maakuntien järjestökenttää, ja neuvottelukunnan ytimessä ovat sosiaali- ja terveystyöjärjestöt. Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki (KYT) ry on neuvottelukunnan jäsen.

Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry ja neuvottelukunta näkevät hyvänä, että periaatepäätöstä suomalaisesta demokratiapolitiikasta tehdään ja on tärkeää, että se on strategisesti ylivaalikautinen asiakirja. Periaatepäätöksessä nostetaan aiheellisesti esille demokratian toimivuuden kannalta se, että erilaisissa elämäntilanteissa olevat ihmiset ovat yhteiskunnassa mukana. Yhteiskunnan eriytyminen ja eriarvoisuus sekä demokratian toimivuus liittyvät kiinteästi yhteen. Demokratian tilaan ja kansalaisten luottamukseen vaikuttavat demokratiaan liittyvien tekijöiden lisäksi myös tasa-arvo, talous, työllisyys sekä sosiaali- ja terveystoimet. Kansalaisjärjestöt tarjoavat tukea ja apua erityisesti yhteiskunnan heikommassa asemassa oleville väestöryhmille mm. juuri edellä luetelluissa asioissa lisäten samalla heidän osallisuuttaan ja turvallisuuttaan sekä luottamusta yhteiskuntaan. Osallisuuden kokemukseen liittyy vahvasti joukkoon kuulumisen tunne, mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin sekä vuorovaikutus muiden kanssa. Osallisuuteen liittyy vahvasti myös yhteisöllisyys, jota kansalaisjärjestöjen toiminta osaltaan ylläpitää. Tutkimusten mukaan Suomessa kansalaiset luottavat erityisesti järjestöihin (* Siten kansalaisjärjestöjen rooli demokratian, luottamuksen ja turvallisuuden ylläpitäjinä on merkittävä.

Periaatepäätöksessä nostetaan demokratian yhtenä haasteena aiheellisesti esille kansalaisyhteiskunnan taloudellisten toimintamahdollisuuksien epävarmuus. Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten turvaaminen on tärkeää yli vaalikausien.

(* Simonen & all, 2021: Luottamusta ilmassa, mutta kuinka paljon?

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry ja Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta haluavat korostaa, että kansalaisjärjestöt tekevät aktiivista demokratiatyötä välittämällä tietoa suomalaisesta vaalijärjestelmästä, äänestämisestä ja demokraattisista vaikuttamistavoista ja –kanavista. Kansalaisjärjestöt tekevät myös edunvalvontatyötä oman jäsenistönsä kannalta merkittävien teemojen osalta välittäen päätöksenteon tueksi kokemuksellista tietoa. Järjestöt toimivat demokratiakasvatuksen oppimisympäristönä mm. nuorille ja maahanmuuttajille sekä tavoittavat monia heikommassa asemassa olevia kohderyhmiä, joiden kansalaisosallistuminen on tutkimusten mukaan heikkoa.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry ja Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta näkevät, että osallisuusjärjestelmä jää periaatepäätöksessä käsitteenä epämääräiseksi. Kuntien ja hyvinvointialueiden osallisuutta lisäävien tapojen kehittäminen pitkäjänteisesti ja niiden vakiinnuttaminen yhdessä yhdistysten ja vapaiden kansalaistoimijoiden kanssa on tärkeää. Oleellista on kuitenkin osallisuusjärjestelmien lisäksi ymmärrys osallisuuden käsitteestä, ja millä tavoin aitoa osallisuutta käytännössä toteutetaan. Ihmisten luottamus osallisuutta lisääviin menetelmiin vähenee, kun kokemus aidosta osallisuudesta puuttuu. Siksi on tärkeää lisätä kuntien ja hyvinvointialueiden viranhaltijoiden tietoa, taitoja ja ymmärrystä osallisuudesta. Myös avoimen

hallinnon työ ja menetelmät tukevat tätä tavoitetta. Osallisuustoimien arviointi ja mittaaminen on tärkeää ja siihen kannattaa panostaa.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*
- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

Kansalaisjärjestöille ja vapaan sivistystyön toimijoille riittävien resurssien turvaamiseen demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseksi on tärkeää. Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry ja Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta haluavat korostaa, että kansalaisjärjestöjen toiminta sinänsä tukee demokratiaa ja ihmisoikeuksia, jonka vuoksi kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten turvaamisesta kokonaisvaltaisesti on pidettävä huolta. Kansalaisjärjestöissä toimiminen on jo itsessään yksi demokratiakasvatuksen käytännön foorumi; järjestötoiminta perustuu pitkälti vapaaehtoisuuteen, yhteisvastuuseen ja pyyteettömään yhteisen hyvän rakentamiseen. Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry ja Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta näkevät, että kansalaisyhteiskunnan resurssien turvaaminen demokratian, ihmisoikeuksien ja medialukutaidon teemoissa tulisi varmistaa laajemmin, kuin pelkän koulutustarjonnan keinoin.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

Kuulemismenettelyissä on tapahtunut parannusta viime aikoina. Kehitettävänä asioina ovat kuitenkin vielä kuulemisen äärellä olevien ryhmien laajentamisen lisäksi kuulemiseen varatun ajan riittävyys. Yksi keino laajempien ryhmien kuulemiseen olisi kohdentaa lausuntopyyntöjä suoraan myös pienemmille kansalaisjärjestöille. Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry ja Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta haluavat nostaa myös esille, että lausuntopyyntöjen kireä aikataulu tai pyyntöjen osuminen loma-ajalle vaikeuttaa lausuntojen antamista erityisesti yhdistysten näkökulmasta eikä usein mahdollista järjestöille esimerkiksi niiden monipuolisen kohderyhmän osallistamista.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistuminstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

-

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*

- ***Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.***
- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.***

Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry ja Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta näkevät hyvänä, että verkostojärjestöt tunnustetaan periaatepäätöksessä välittävinä ja kokoavina toimijoina julkisvallan ja yhdistysmuotoisen kansalaistoiminnan välissä. Verkostojärjestöillä on myös paljon muita tehtäviä. Verkostojärjestöt mm. koordinoivat erilaisia verkostoja, tukevat eri tavoin paikallisia yhdistyksiä, tekevät laajaa kehittämis- ja vaikuttamistyötä yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa ja edistävät toiminnallaan heikommassa asemassa olevien ihmisten hyvinvointia. Maakuntien verkostojärjestöjen toimintaedellytysten ylläpitäminen jatkossa on tärkeää sekä paikallisen että maakunnallisen kansalaistoiminnan ylläpitämiseksi ja alueellisen tasa-arvon edistämiseksi. Lisäksi on tärkeää varmistaa, että kaikilla alueilla on kansalaistoimintaa tukeva verkostojärjestömainen toimija.

Yhteisen näkemyksen muodostaminen autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan roolista ja merkityksestä demokraattisessa hyvinvointiyhteiskunnassa on kannatettavaa. On tärkeää, että hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välinen yhteistyö perustuu kumppanuuteen ja että järjestöjen autonomia tunnustetaan ja sitä kunnioitetaan.

Suomen yhdistyksistä noin 90 % toimii vapaaehtois pohjalla. Siksi erityisesti pienten yhdistysten ja vapaaehtois pohjalta toimivien kansalaistoimijoiden tietämyksen ja osaamisen kehittäminen kaikilla kansalaistoimintaan liittyvillä alueilla eri rahoitus- ja varainhankintamahdollisuuksien lisäksi on tärkeää. Tällä hetkellä yhdistystoiminta on useiden lakien ja säännösten alaista toimintaa, joka aiheuttaa hallinnollista ja byrokraattista taakkaa vapaaehtoisesti toimiville ihmisille ja vaatii jopa erityisosaamista asioiden hoitamiseksi lainmukaisesti. Verkostojärjestöt tukevat omalta osaltaan pienten yhdistysten toimintaa tarjoamalla ohjausta, neuvontaa ja erilaisia koulutuksia.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikka on maassamme pirstaleista, joka ei helpota siihen kohdistuvien muutosten seuraamista ja niiden kokonaisvaikutusten arvioimista. Kansalaisyhteiskuntaa koskevia päätöksiä tehdään valtakunnallisesti monella eri hallintoalalla. Kansalaisyhteiskunnan tutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen on ehdottomasti kannatettavaa. Kansalaisyhteiskuntaan liittyviä kysymyksiä tutkitaan eri korkeakouluissa ja oppiaineissa, jonka vuoksi tutkimustieto on hyvin hajanaista. Näin tutkimustietoa on hankala myös hyödyntää. Suomeen on perustettava kansalaisyhteiskunnan tutkimus- ja kehittämis/osaamiskeskus, joka koordinoisi kansalaisyhteiskuntaa koskevaa tutkimusta ja tuottaisi tietoa alati muuttuvasta kansalaisyhteiskunnasta.

Julkisessa päätöksenteossa on otettava käyttöön yhdistysvaikutusten arviointi, jolla systemaattisesti arvioidaan päätösten vaikutuksia kansalais- ja järjestötoimintaan.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehtotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

Sivonen Tiina
Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry